

stawcy rozróżniali dowody kompromisowego podporządkowania się i świadectwa sprzeciwu wobec przymusu.

Magdalena Michalak

Noty

Berlin in Europa der Neuzeit. Ein Tagungsbericht. Hrsg. von Wolfgang Ribbe und Jürgen Schmādeke. Veröffentlichungen der Historischen Kommission zu Berlin. Band 75. Publikationen der Sektion für die Geschichte Berlin. Walter de Gruyter, Berlin-New York 1990, 603 ss.

Na książkę tę składają się starannie wydane materiały z konferencji pod tym samym tytułem, jaką Komisja Historyczna Berlina zorganizowała z okazji 750-lecia Berlina, włączając się w ten sposób do obchodów tego jubileuszu. Komisja kierowała się, jak we wstępie stwierdzają jej wydawcy, dwoma względami. Po pierwsze, celem jej było zapelnienie luki w wiedzy o historii Berlina. Po drugie, chciała ona wskazać na historyczne odniesienia i uwarunkowania wyznaczenia współczesnej roli Berlina. Ten drugi zamiar odzwierciedla tytuł konferencji odnoszący się do czasów nowożytnych. Wprowadzenie do książki, autorstwa prof. Wolfganga Ribbego z Wolnego Uniwersytetu Berlińskiego pt. *Berlin w Europie czasów nowożytnych: narodowa stolica i europejska metropolia (Berlin in Europa der Neuzeit: Nationale Hauptstadt und Europäische Metropole)* stanowi szkic historii miasta. Autor rozważając kolejne okresy dziejów miasta odsyła czytelnika do poszczególnych referatów bądź komunikatów z konferencji. Najbardziej zaciekawia ta część wprowadzenia, w której W. Ribbe dokonuje porównania rozwoju i roli Berlina z innymi stolicami europejskimi w XIX w.

Dalsze referaty podzielono chronologicznie na pięć części, przy czym każdy referat uzupełniają komunikaty, w formę których ujęto rozważania bardziej szczegółowych kwestii. Nie sposób w omówieniu wymienić wszystkich autorów i poruszone problemy. Warto jednak rozbudzić czytelniczą ciekawość, podając autorów i tytuły referatów głównych.

Część pierwszą konferencji otworzył prof. dr Horst Möller z Niemieckiego Instytutu Historycznego w Paryżu, który omówił kwestię politycznej i kulturalnej roli Berlina od oświecenia do czasów utworzenia Rzeszy (*Die politische und kulturelle Rolle Berlins von der Auflösung bis zur Reichsgründung*). Następnym referentem był prof. dr Ilja Miecz z Wolnego Uniwersytetu Berlińskiego. Jego opracowanie dotyczy dziewiętnastowiecznego Berlina, który w tym okresie zaczął pełnić rolę niemieckiego i europejskiego centrum gospodarczego. Trzecią część konferencji zainaugurował prof. dr Lothar Gall z Uniwersytetu we Frankfurcie nad Menem referatem *Berlin jako centrum niemieckiego państwa narodowego (Berlin als Zentrum des deutschen Nationalstaats)*, omawiając dzieje tego miasta na przełomie XIX i XX w. Warto zaznaczyć, że wśród komunikatów dotyczących tego okresu znajduje się referat prof. dr Ryszarda Kołodziejczyka z Warszawy pt. *Warszawa i Berlin w XIX wieku. Parę uwag do stosunków i gospodarczych powiązań między dwoma stolicami (Warschau und Berlin im 19. Jahrhundert. Einige Anmerkungen zu den Beziehungen und wirtschaftliche Verflechtungen zwischen den beiden Hauptstädten)*. Berlin w czasach narodowego socjalizmu omówił prof. Peter Steinbach z Uniwersytetu w Passau (*Berlin unter dem Nationalismus*), natomiast dzieje najnowsze były przedmiotem rozważań prof. Georga Kotowskiego

z Wolnego Uniwersytetu Berlińskiego (*Berlin im Spannungsfeld zwischen West und Ost*).

Jak już wspomniano, referaty te uzupełniają 32 komunikaty; całość daje obraz dziejów Berlina od czasów wojen napoleońskich do czasu przed zjednoczeniem Niemiec i tego miasta. Jak zastrzeżono, nie wprowadzono większych korektur pod wpływem tego faktu, niemniej książka ta stała się z pewnością mimo woli przyczynkiem do toczącej się w 1991 r. ogólnonarodowej dyskusji Niemców na temat przeniesienia stolicy z Bonn do Berlina oraz roli tego miasta w odradzającej się w jednośći Europie.

Lektura tej pracy jest bardzo interesująca. Pewien niedosyt budzi tylko marginalne potraktowanie Berlina Wschodniego w czasach podziału; brak ten został zresztą dostrzeżony przez wydawców. Łatwo korzystać z tej pracy; dołączono do niej, oprócz bibliografii, skorowidz miejscowości i osób. Cenną wskazówką są również krótkie notatki zapoznające z autorami zamieszczonych w książce tekstów. Trudność pewną stanowi natomiast niepodanie dokładnego terminu konferencji lub zakończenia prac redakcyjnych, którego znajomość wobec wydarzeń 1989 r. byłaby bardzo przydatna. To jednak nic nie ujmuje wartości tej książki, która, choć wydana z okazji jubileuszu, jest wartościową pracą naukową.

Jolanta Koprucka-Purol

STANISŁAW SIERPOWSKI: *Źródła do historii powszechnej okresu międzywojennego*. T. II (lata 1927-1934). Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1992, 634 ss.

Wszelkiego rodzaju archiwalia, materiały źródłowe, wspomnienia itp. są bardzo cenną pomocą dydaktyczną. Dotyczy to szczególnie procesu nauczania historii okresu dwudziestolecia międzywojennego. Niestety — nie są one łatwo dostępne, a i wydawnictw o charakterze źródłowym prezentujących w miarę szeroki i obiektywny acz rzetelny wybór nie ma zbyt wielu. Do najbardziej znanych należą wybory W. Kulskiego i M. Potulickiego (*Współczesna Europa polityczna. Zbiór umów międzynarodowych 1919-1939*, Warszawa-Kraków 1939) czy też opracowanie L. Gelberga (*Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna. Wybór dokumentów*, Warszawa 1959). Z racji czy to roku wydania, czy też ograniczonej tematyki nie są to prace w pełni odpowiednie do zastosowania jako pomoc dydaktyczna.

Próby spopularyzowania archiwaliów i źródeł z lat 1917-1939, a dzięki temu umożliwienia szerszego ich wykorzystania przez uczniów, studentów lub zwykłych pasjonatów podjął się prof. dr hab. Stanisław Sierpowski. Dokonał on wyboru i opracowania materiałów wydanych przez Wydawnictwo Naukowe UAM jako trzymtomowy zbiór. Obecnie ukazał się drugi z woluminów (pierwszy ukazał się w 1989 r., obejmował lata 1917-1926 i zawierał 139 dokumentów).

Tom obecny zawiera archiwalia z lat 1927-1934, a jest ich łącznie 161. Ich liczba porządkowa jest kontynuacją tomu pierwszego; noszą więc one numery 140-301. Prezentowane materiały są różnej proveniencji. Częściowo jest to przedruk z wcześniejszych wydawnictw źródłowych lub też opracowań o podobnym charakterze. Autor powołuje się także na monografie, wspomnienia czy prasę. Nie brak oczywiście i tego rodzaju materiałów, które stanowią sedno i sens prac o charakterze źródłowym. Chodzi rzecz jasna o materiały przechowywane w archiwach. S. Sierpowski sięgnął nie tylko do najbogatszego w materiały z lat 1927-1934 archiwum polskiego, jakim jest Archiwum Akt Nowych (Warszawa), lecz także do równie zasobnego i nie mniej interesującego Archiwum Ligi Narodów w Genewie.